

Завальнюк Костянтин, Рекрут Валерій
«ГАЙСИНЬСКА ТРУДОВА РЕСПУБЛІКА»
(9 ЧЕРВНЯ – 3 ВЕРЕСНЯ 1919 Р.)

За визначенням сучасних дослідників, поява окремих квазидержавних утворень, або феномен *«множинної суверенності»*, став наслідком вибуху революції 1917 р. в Російській імперії. В Україні до виникнення *«селянських республік»*, в основі яких лежали спроби повернути історичні традиції козацького самоврядування, були причетні представники політичних партій. Сутність новоявлених *«державних»* утворень складалася із симбіозу *«селянської вольниці»* та політичної ідеології.

У роки Української революції (1917-1921 рр.) на Поділлі існували декілька селянських *«республік»*: Горбулівська, Деражнянська, Летичівська, Пашківська, Ямпільська та ін. [1, с. 171-172]. Найбільш відомими з них були Пашківська та Летичівська. Обидві організації були створені в 1919 р. і за змістом своєї діяльності були антиукраїнські. *«Ці творіння революційної доби, – зазначав Ю. Митрофаненко, – руйнували українську владу в запіллі, вели підступні бої з українськими військовими частинами, вдавалися до провокацій та дискредитації тих частин, які поборювали їх антидержавницькі наміри...»* [2, с. 119].

Розглядаючи матеріали щодо утворення та діяльності *«Гайсинської трудової республіки»* (далі: ГТР), зазначимо, що така умовна назва вперше потрапила в науковий обіг із легкої руки відомого дослідника-архівіста К. В. Завальнюка. На основі вивчення архівних документів та матеріалів він дійшов висновку, що протягом травня-вересня 1919 р. на території Гайсинського повіту існував суспільний лад з ознаками автономної народної *«республіки»* [1, с. 171-172]. Зокрема, функції глави ГТР та гаранта її обороноздатності виконував полковник А. Волинець. Завдання парламенту вирішувала повітова народна Рада селянських і робітничих депутатів (без комуністів) на чолі з І. Миколайчуком. Своєрідним урядом виступив повітовий революційно-виконавчий комітет під керівництвом О. Ільченка. Також *«республіка»* мала власні збройні сили (61-й Гайсинський полк), діяли соціальні та культурні установи, правопорядок здійснювали суди та інші правоохоронні органи, існували громадські та профспілкові організації. Весь вищезазначений комплекс управлінських інституцій в силу наявних можливостей намагався розв'язувати внутрішні політичні, економічні, соціально-культурні та інші проблеми повіту.

Однак подальше дослідження архівних документів і матеріалів призвело до висновку, що зазначене автономне *«державне утворення»* мало всі ознаки *«трудової республіки»*, сформованої за принципами, задекларованими Трудовим конгресом України 1919 р.

Розглядаючи події щодо утворення ГТР, зазначимо, що внаслідок військової операції повстанський загін під проводом А. Волинка 11-13 травня 1919 р. захопив Гайсин. Однак наступного дня під натиском добре озброєного і вишколеного 8-го Советського полку

частина повстанців порозбігалася, а основний кістяк 61-го полку відступив до Гранівського монастиря.

Отаборившись в обителі, А. Волинець продовжував працю щодо відновлення української влади на теренах повіту. Зокрема, 14 травня він опублікував наказ, в якому зобов'язував усі фінансові установи, крамниці, приватних торговців приймати всі грошові знаки в т. ч. українського, советського і російських урядів (*«керенки»*) та інші гроші старого російського зразка) [3, арк. 49].

Виступаючи у ролі керівника повіту, А. Волинець наказував усім ревкомом передати справи волосним народним управам, які повинні негайно розпочати діяльність до того часу, доки не будуть організовані волосні ради селянських і робітничих депутатів.

Для відновлення структури управління на місцях отаман наказував: *«Волосними і сільськими комісарами призначаються всі ті комісари, що були за часів комісара Брезкуна, а де їх немає – селянським спілкам та професійним робітничим союзам представити кандидатів на моє затвердження»* [3, арк. 49].

Водночас, захопивши Гайсин, командир 8-го полку Г. Ільєш невдовзі отримав наказ виступити в район Умані. За свідченням голови більшовицького ревкому І. Петруня, разом із військовиками місто покинули майже всі працівники апарату та частина профспілкових і робітничих активістів. *«З виходом полку, – зазначав голова ревкому, – всі робітники пішли за ним. Ніхто не хотів залишатися, всі боялись, що знову прийде банда Волинця»* [4, арк. 64].

Ситуація в Гайсині була добре відома отаману А. Волинцю й тому загін, кістяк якого складався з козаків і старшин 61-го Гайсинського полку, ранком, 17 травня, без особливого спротиву увійшов у місто.

Після захоплення Гайсина А. Волинець намагався відновити на теренах повіту чинність української влади та встановити відповідний правопорядок. Особливу увагу отаман сконцентрував на діяльності судових органів. У наказі по місту і повіту від 17 травня значилося: *«Треба пам'ятати, що народ зараз сам став до влади, а не жиди, кацапи та інші чужинці»*. Тому суд буде нещадно карати провокаторів, агітаторів та інших злочинців, які будуть здійснювати ворожї дії проти українського народу [5, арк. 244].

Також наказувалося всім державним і громадським інституціям негайно надіслати свої штати. Отаман попереджав, що рапорти про звільнення призначених осіб до уваги братись не будуть, а при відмові від праці *«...такі особи будуть розстрілюватися без суду як зрадники...»* [5, арк. 244 зв.].

Перші кроки А. Волинця були спрямовані на подолання критичного стану у сфері оплати праці органів освіти й медицини та новоутвореного апарату управління повіту. Використовуючи кошти від продажу своєчасно відбитих у більшовиків запасів горілки і спирту, отаман намагався забезпечити працівників відповідними виплатами за працю [5, арк. 244].

Тоді ж, за ініціативою І. Миколайчука та інших діячів, у звільненому від більшовиків Гайсині відновили діяльність органів народної влади, які діяли до більшовицької окупації краю. Зокрема,

відновила свою діяльність народна Рада селянських і робітничих депутатів (без комуністів) та її виконком, до складу якого увійшли: О. Ільченко – голова (член ТКУ), товариш голови Ю. Татаров (голова філії УНС), член виконкому П. Лисоволик (голова земельної управи) [5, арк. 244]. Водночас була відновлена діяльність повітового земельного комітету, який очолив І. Миколайчук.

У травні – червні 1919 р. повстанці А. Волинця періодично відбивали атаки різних червоноармійських частин, які отримували наказ відновити більшовицьку владу на теренах повіту. Кожного разу таке відновлення супроводжувалося репресіями проти діячів українського національного руху і родин повстанців. Так, каральний загін 8-го Советського полку учинив у Рахнівці розгром домашнього господарства В. Голенка – помічника командира 61-го Гайсинського полку. *«Розвалили хату, порубали одержу, а залишки попалені і, взагалі, на господарстві все зруйновано»*, – значилося у його рапорті на ім'я А. Волинця [6, арк. 464].

Цей же загін у Степанівці вчинив аналогічне варварство з господарством командира 3-ї сотні 61-го Гайсинського полку Г.М. Цісаря, перетворивши його хату і шопу в повну руїну [Там само, арк. 468].

Однак несподіваний відхід червоноармійського полку, практично, залишив місцеву більшовицьку владу без захисту. Цим негайно скористався отаман А. Волинець і знову повернувся в Гайсин. Заарештованого голову ревкому та ще декількох більшовиків доправили до комендатури, де на них чекало слідство і відповідне покарання військово-польового суду.

Отаману А. Волинцю як повновладному керівнику повіту доводилося розв'язувати значний масив проблем господарського життя мешканців повіту. Він вимушений був безпосередньо розв'язувати продовольчу проблему й запровадив у місті нормоване розподілення продуктів харчування, зокрема виділення хліба на 100 г на добу кожному члену родини [7, арк. 22]. Звісно, встановлені мізерні норми на хліб були вимушеним явищем, яке виникло внаслідок грабунків червоноармійських військ.

Повітовий виконком відгукнувся на прохання міської управи й виділив кошти в розмірі 54700 крб. для підвищення зарплати службовцям, які внаслідок поширення спекуляції опинилися у критичному стані [8, арк. 19]. Чинна українська влада негайно відреагувала на товарний дефіцит і спроби місцевих підприємців нажитися за рахунок неймовірного підвищення цін на товари повсякденного попиту. З метою боротьби зі спекуляцією при виконавчому комітеті була створена повітова слідча комісія, повноваження якої регламентувалися законами військового часу [8, арк. 57 зв.].

Намагаючись запровадити справжнє народовладдя, військовий начальник повіту А. Волинець на початку місяця видав наказ, де значилося, що на 9 червня скликався з'їзд представників трудового селянства і робітництва. Делегати від міста спільно з представниками від усіх сіл і підприємств мали обрати повітову Раду селянських і робітничих депутатів. На першому засіданні отаман

А. Волинець мав передати Раді всю повноту влади на теренах повіту та в місті Гайсині [5, арк. 259].

Виявлені архівні матеріали свідчать, що 9-10 червня в місті відбувся повітовий з'їзд, на який прибули 180 представників: 158 делегатів від 12 волостей, 29 – від громади Гайсина та 3 чоловіки від місцевого цукрового заводу [9, арк. 185]. Засідання відбувалося під головуванням добродія О. Паламарця, його товаришами стали Г. Плахотнік, П. Лисоволик та О. Ільченко, а секретарями – С. Михальченко, Я. Ляховський та І. Майко.

Заслухавши інформацію про сучасний момент, делегати постановили *«вітати ватажків та учасників народного повстання за радянську виборну владу, борців проти диктатури однієї комуністичної партії, яка проводить невагідну для України економічну політику та русифікувала країну»* [9]. Водночас учасники зібрання одностайно ухвалили постанову, в якій наголошувалося, що *«З'їзд протестує проти ганебних національних українських та єврейських погромів, котрі проводились темними контрреволюційними елементами під час повстання і закликає все свідоме селянство і робітництво не допускати погромів, закликає завести по селах та містечках сторожову охорону, яка б не допускала хазяйнування в себе всяких банд. З'їзд закликає єврейську націю відкликати свою молодь з тих загонів, що борються на Україні»* [9, арк. 185 зв.].

Одним із найважливішим завдань для делегатів зібрання стало питання про утворення чинної влади. З'їзд постановив, що вищим органом влади на теренах повіту повинна стати Рада селянських і робітничих депутатів в кількості 70 представників від усіх волостей, міста Гайсина, цукрових заводів та обох залізничних відділень (вузької і широкої колії). Фактично, з'їзд обрав склад Ради в кількості 71 чоловік (56 членів та 25 кандидатів) [9, арк. 185-187]. Примітно, що до складу Гайсинської Ради селянських і робітничих депутатів не увійшли представники Соболівської (крім цукрового заводу) і Велико-Мочульської волостей. Також проігнорували членство у повітовій Раді представники залізничників. Імовірно, з політичних причин делегати цих громад відмовилися брати участь у роботі народного органу влади і продовжували підтримувати більшовицьку ідеологію.

Учасники з'їзду також визначилися з органом виконавчої влади, на який покладали функції з питань реалізації рішень і постанов обраної Ради. Комітет обрали в кількості 4-х осіб: голова – О. Ільченко, його заступники – П. Лисоволик і Н. Плахотнік, секретар – С. Михальченко [9, арк. 185].

Крім вищезазначених питань, учасники зібрання ухвалили ще 9 важливих постанов, які безпосередньо розв'язували існуючі на той час проблеми повіту. Зокрема, у постанові «Про організацію військової сили в повіті» було вирішено *«...негайно організувати для оборони себе від всяких банд в кожному селі сторожові охоронні сотні»*. Крім цього, вирішили оголосити мобілізацію новобранців 1918 р. та з них сформувати гарнізон м. Гайсина й повіту. Командування цим збройним підрозділом покласти на людину з фаховою військовою підготовкою [9, арк. 187].

На наш погляд, постанова з'їзду «Про кошти на утримання влади та військової сили» розкрила соціальну спрямованість заходів керівництва ГТР та, власне, дозволяє зрозуміти усю сутність цього «державного утворення». Враховуючи важливість положень цього документу, наведемо текст повністю: «1. В першу чергу, продати горілку; гроші за горілку, як майно державне, рахувати позикою від держави і призначити їх на пильніші потреби. 2. Вжити рішучі заходи про визиск земських податків, а також оренди за приватні землі. 3. Пропонувати населенню приймати всі грошові знаки, які будуть визнані Радою необхідними для прийому всім населенням. 4. Доручити Раді селянських та робітничих депутатів виробити проект закону про прогресивно-прибуткові податки і якнайскоріше провести його в життя. 5. Задовольнити в першу чергу: больниці, школи, інвалідів, пенсіонерів, а потім службовців всяких інших установ. 6. Доручити Раді селянських і робітничих депутатів виробити проект збільшення пенсій інвалідам. 7. Доручити Раді селян. і робітн. депутатів ужити заходів, щоб доход був також з лісів, млинів, тютюну і т. ін.» [9, арк. 187].

На завершення зібрання, делегати знову обрали І. Миколайчука головою Ради селянських і робітничих депутатів, революційно-виконавчий комітет продовжував очолювати О. Ільченко, а полковник А. Волинець залишився фактичним керівником «республіки», виконуючи обов'язки повітового військового начальника [9, арк. 187 зв.].

Враховуючи вищевикладене, можна зазначити, що за дату «офіційного» створення «Гайсинської трудової республіки» потрібно вважати 9 червня 1919 р. Цікаво, що І. Миколайчук – один з ідейних натхненників та головний ініціатор запровадження влади трудових рад – виявив сподівання, що така форма народовладдя стане прийнятною для керівництва УСРР в Києві. На наше переконання, саме за наполяганням І. Миколайчука на адресу «центрального правительства» з Гайсина була відправлена телеграма такого змісту: «.... Щоб припинити безладдя повітовий з'їзд селян та робітників, скликаний 9 червня, обрав повітову раду, котра являється владою в повіті, обрано виконавчий комітет, який стоїть на радянській платформі. Гайсинський повітовий виконавчий комітет ради селянських та робітничих депутатів» [10, арк. 90].

Однак, на нашу думку, ця депеша була тактичним маневром керівництва ГТР, яке у такий спосіб намагалось уникнути збройного переслідування з боку більшовицької влади УСРР. Утім передбачливість і «хитрість» І. Миколайчука були швидко розгадані й надії гайсинчан на мирне життя і творчу працю втратили будь-який сенс.

Не викликає сумніву, що ознайомившись із телеграмою керівництва Гайсинської Ради, вожді УСРР були шоковані такою сміливістю керівництва повстанського регіону. Тому командуванню українських червоноармійських формувань було видано наказ негайно покарати ідейних «відступників» і «самозванців». Для виконання розпорядження уряду Х. Раковського на Поділлі

особисто відбув Нарком військових і морських справ УСРР М. Подвойський, який мав відвідати Гайсин і проінспектувати відправлений туди І-й Советський кавалерійський полк [11, с. 152]. Однак військовий міністр до Гайсина не доїхав, але все ж таки проінформував Х. Раковського та навіть у Москві Л. Троцького про найбільшовицькі настрої командира полку (за даними так званих «доброзвичивців» Ф. Гребенка) [11, с. 159].

Відхід у кінці червня грізного І-го Советського полку і втеча керівників місцевої більшовицької влади, стала гарною нагодою до повернення до Гайсина отамана А. Волинця та всіх інших інституцій повітової влади.

Зазначимо, що на початку липня для більшовиків на Поділлі склалася загрозлива ситуація. Українська армія звільнила Кам'янець-Подільський і Жмеринку та впритул підійшла до Вінниці. Однак червоноармійським підрозділам під командуванням М. Подвойського вдалося стримати наступ Української армії. Але перехід 16-17 липня 1919 р. через Збруч Української Галицької Армії чисельністю 49 тис. вояків та об'єднання її з Дієвою Армією УНР створило гарні перспективи для звільнення краю від окупантів. Так і сталося, 10 серпня Українське військо звільнило Вінницю і розпочало підготовку до наступу на Київ [12, с. 142].

Ситуація на фронті склалася так, що на теренах Гайсинського повіту червоноармійські підрозділи не дислокувалися, а з'являлися там переважно «*транзитом*», відступаючи від Вапнярки і Тульчина. До того ж, у районі Христинівка-Умань оперували підрозділи Ю. Тютюнника й, фактично, територія Гайсинщини перебувала під контролем українських військ.

Разом з тим, боротьба з відступаючими підрозділами Червоної армії та епізодичні бойові дії проти «*червоних*» партизан не стали на заваді керівництва ГТР розгорнути ефективну роботу обраного й найнятого апарату управління. Місцеві владні структури перейшли на безперервний режим роботи всіх установ. Зокрема, наказ виконавчого комітету зобов'язував усіх управлінців громадських та державних інституцій працювати щоденно з 9 до 15 години, а у вихідні та святкові – з 12 до 14 години дня [13, арк. 95].

Аналіз постанови Гайсинського повітового з'їзду від 9-10 червня щодо збору та розподілу урожаю 1919 р. привертає увагу невідповідністю ухвалених норм хлібоздачі до положень чинного законодавства УНР. Зазначені вище постанови Ради селянства і робітництва щодо збору урожаю 1919 р. вносили суттєві протиріччя між хлібним законодавством Директорії УНР. Зокрема, положення Гайсинської повітової Ради більше відповідали директивам білогвардійського уряду, ніж нормативам Директорії УНР. На наш погляд, ухвалюючи популістські рішення, політичні лідери Гайсинського повіту намагалися завоювати прихильність хліборобських мас і робітництва та схилити їх до ідеології державотворення за «*трудоим принципом*», тобто у відповідності до ухвалених положень Трудового конгресу України.

Напружена ситуація у заготівлях хлібопродуктів стала предметом турботи командувача Київської групи генерала Ю. Тютюнника. В

телеграмі до керівництва Гайсинського повіту він зазначив таке (витяг): *«Наша держава народна, вона не має золотих запасів, його забрали по часті поміщики; за поміщицьку землю з селян тимчасово беремо для держави частину урожаю, порядкування цією частиною положено урядом на комісії реалізації врожаю... зокрема наказує: Всіх, хто не виконує наказів цивільної влади, заарештовувати і проводити до штабу групи для передачі військовому надзвичайному суду /.../ Пійманих злодіїв, які крадуть Державну частину врожаю, наказую розстрілювати на місті злочину...»* [13, арк. 103].

У підсумку, лише завдяки таким, досить непопулярним методам заготівель, вдалося частково сформувати державні продовольчі резерви для потреб армії та спрямувати частину ресурсів на експортні закупівлі вкрай потрібного військового майна.

Невідкладним завданням для керівництва ГТР стала підготовка міських касарень до розміщення військових підрозділів, які, згідно оголошеної урядом УНР та постановою Гайсинського з'їзду 9 червня, повинні були мобілізовані до війська УНР. Виконуючи постанову зібрання, А. Волинець видав наказ, який зобов'язував волосних комісарів зібрати усіх мобілізованих, тобто унтер-офіцерів до 25 років і старшин, лікарів, урядовців та писарів до 40-літнього віку зі зброєю в м. Кіблич у розпорядження полковника Братенка [14, арк. 95]. Згодом, після підготовки гайсинських касарень всі мобілізовані мали розміститися в місті.

Враховуючи варварське ставлення до військового майна з боку колишніх червоноармійських частин, які періодично розміщалися в міських касарнях, А. Волинець наказав Гайсинській управі негайно відремонтувати частину приміщень та згодом повністю відновити усі військові об'єкти для розміщення значної кількості підрозділів Української армії. Виявилось, що для ремонту потрібно витратити 400 тис. крб., а щоб завершити відновлення всіх приміщень необхідно ще 600 тис. крб. Проте влада міста відмовилась витратити такі кошти на ремонт касарень [15, арк. 503].

Таке ставлення міської влади до виконання наказу державної ваги вкрай обурило полковника А. Волинця і він негайно видав новий наказ: *«Якщо протягом однієї доби не буде все зроблено по ремонту касарень, то розпорядженням Начальника Залоги місто буде обложено, будуть зроблені самі великі видатки по ремонту і на всіх приватних осіб буде накладена велика контрибуція»* [15, арк. 509 зв.].

Ясна річ, у місті негайно утворився неабиякий переляк серед місцевої знаті. Ситуацію уладнав голова Ради І. Миколайчук. Він ініціював ухвалу виконкому про дозвіл управі продати 5 дес. лісу місцевим кооперативам, які негайно внесуть потрібні для ремонту касарень кошти. Згодом вони через власну мережу реалізують лісоматеріали і повернуть всі витрати [15, арк. 511].

Приємною подією для освітян стало ухвалення постанови про індексацію з 1 квітня 1919 р. зарплати учителів усіх шкіл повіту у відповідності до отриманої винагороди за працю службовцями інших інституцій [16, с. 2]. Крім того, народна Рада ухвалила постанову про

обрання спеціальної комісії для визначення збитків, завданих комуністами членам виконкому, а також доручила міській управі провести подібні заходи щодо громадян міста та надати потерпілим належну допомогу [17, с. 2]. Зокрема, виконком дозволив раднаргоспу використати 5 тис. крб. на призначення матеріальної допомоги найбільш біднішим громадянам повіту [16, с. 2].

Певні зрушення у нормалізації стосунків між колишніми учасниками військового протистояння здійснив отаман А. Волинець, який, реагуючи на прохання єврейської громади міста, дозволив перевести в лікарню заарештованого чекіста М. Шора, котрий, перебуваючи під вартою в місцевій в'язниці, захворів і потребував медичної допомоги [18, арк. 216].

Повіткомітет намагався вирішувати соціально-культурні проблеми єврейської громади міста й позитивно реагував на звернення установ та окремих громадян. Так, виконком ухвалив постанову про виділення єврейському товариству «Культур-Ліга» 10 тис. крб. на відкриття дитячого притулку [19, с. 2].

Значні суми виконком спрямував на розвиток освіти та підтримку навчальних закладів і просвітянських установ повіту. Так, на відкриття восени поточного року Гайсинської учительської семінарії управлінці асигнували 150 тис. крб. [19, с. 2]. На заснування в Ладжині середньої комерційної школи з економічним відділом у Степашках вирішили виділити 50 тис. крб. До того ж, ухвалили асигнувати Ладжинській вищій початковій школі 13,5 тис. крб. для відкриття відділу підготовки штельмахів (фахівців з виготовлення і ремонту возів, карет і т. п.). Цікаво, що в Степашках (ймовірно, на базі колишньої двокласної школи) вирішили відкрити 4 класи гімназії, виділивши на заходи щодо набору 1-го класу 30 тис. крб. [20, с. 2]. Управа відрядила в Кам'янець-Подільський групу вчителів для підбору на тамтешніх складах відповідної літератури і підручників для потреб навчальних закладів повіту [19, с. 2].

Передбачаючи наступні заходи щодо відновлення інституцій місцевої влади, які були запроваджені Директорією УНР, чинна повітова Рада селянських і робітничих депутатів вирішила підвищити ефективність діяльності цього представницького органу. На черговому засіданні 28 серпня депутати Ради прийняли відставку Виконавчого комітету й утворили Малу Раду, яка отримала повноваження вищого органу управління терміном до наступного робітничо-селянського з'їзду повіту [17, с. 2].

Отже, викладені вище матеріали спростовують міф про утвердження в травні-серпні 1919 р. на теренах Гайсинського повіту стійкої більшовицької влади. Протягом зазначеного періоду її практично не існувало. Головним генератором нестабільності тимчасово діючого ревкому УСРР став масовий рух опору під керівництвом отамана А. Волинця, який зумів залучити до боротьби проти окупаційного режиму більшу частину селянства повіту. Перший досвід, отриманий громадянами від диктатури пролетаризованих ревкомів, комбідів і так званих ЧК (надзвичайних комісій), став найкращим агітатором проти нового «справедливого» більшовицького порядку. Автор передньої статті новоутвореної

Гайсинської газети «Народна думка» від 25 серпня 1919 р. чітко охарактеризував стан Гайсинщини у період короткотермінового перебування тут більшовицьких окупантів. Зокрема, там констатовалося, що протягом останніх 5-ти місяців більшовицького панування народ *«бачив тільки кров, пожежі, розграбунок і руїну, а чув тільки брехню, брехню, брехню... /.../ З більшовиками прийшло підвищення ціни у десятки, то й у сотні раз, та ще й те, що в нашій хліборобській краї, котрий годував завше ледве не третину світу, дійшло до справжнього голоду»* [16, с. 1].

Підбиваючи підсумки діяльності «Гайсинської трудової республіки», зазначимо, що вона постала на звільненій від більшовиків території Гайсинщини внаслідок проведення 09.06. 1919 р. повітового селянського з'їзду, який сформував органи народної влади (повітову Раду з 71 чоловік та виконавчий комітет з 13 осіб) за *«трудоим принципом»*, визначеним у постановах Трудового Конгресу України. На території повіту протягом червня – початку вересня 1919 р. чинна народна влада зуміла відновити діяльність органів місцевого самоврядування, стабілізувати продовольче забезпечення мешканців міста і містечок, утримувала лікарні, притулки, школи тощо. Для інформування населення виходив часопис «Повстанець» та згодом Гайсинська повітова Рада селянських і робітничих депутатів започаткувала (25 серпня 1919 р.) газету «Народня думка».

Важливою складовою діяльності керівництва ГТР стало формування фінансових ресурсів для розв'язання вкрай болючих проблем у соціальній та культурно-освітніх сферах життя мешканців краю. Кошти для економічних та соціальних потреб надходили від продажу цукру, що вироблявся на п'яти цукрових заводах. Основним джерелом наповнення повітової казни стали продаж спирту із казенного складу та повернення заборгованостей з державних податків і місцевих зборів. Повітовий земельний комітет і волосні управи зуміли на відповідному рівні організувати збір урожаю та заготівлю хлібних ресурсів для потреб держави та Української армії зокрема. Внаслідок оголошеної мобілізації в Гайсині було сформовано 13-й Гайсинський запасний полк Армії УНР, що налічував 3000 багнетів та 300 шабель [21, арк. 20].

«Гайсинська трудова республіка» припинила своє існування 3 вересня 1919 р. Постановою 208 учасників повітового селянського з'їзду зазначала таке: *«1) Повітова робітничо-селянська рада і виконавчий комітет припиняє свою дальнішу діяльність і членам її виносить подяку; 2) Влада в повіті і волостях передається відповідним конституційним органам, як то: комісару, земству, міській думі, земельній управі. /.../ Отаману Волинцю й усім славним козакам-повстанцям Селянський З'їзд шле свою щирю подяку за боротьбу по визволенню рідного краю від гнобителів-чужинців й дорукає президенту скласти привітання й адресу»* [22, с. 4].

В історіографії Української революції (1917-1921 рр.) на теренах Поділля феномен «Гайсинської трудової республіки» розглядається вперше й потребує додаткових досліджень та висвітлення у науково-краєзнавчому просторі України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Завальнюк К.В. Лінія часу: Український вектор. Хронологічний довідник / К.В.Завальнюк, Р.М. Зелінський. – Хмельн.: ІРД, 2014.
2. Митрофаненко Ю.С. Феномен «множинної суверенності» революційної доби 1917-1920 рр. у контексті процесів національного державотворення / Ю.С. Митрофаненко // НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА: історичні процеси, події, постаті. Вип. 12, 2014.
3. ЦДАВО України, ф. 1362, оп. 1, спр. 1.
4. Держархів Вінницької обл., ф.Р-6023, оп. 4, спр. 17390, Т. 1.
5. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 11.
6. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 25.
7. Держархів Вінницької обл., ф.Д-286, оп. 4, спр. 1.
8. Там само, оп. 1, спр. 96.
9. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 17.
10. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 1, спр. 58.
11. Бондаренко О.Г. Роздоріжжя. Історичний нарис. – Київ: Видавництво «Стікс», 2013.
12. Вінниця. Історичний нарис: наукове видання / гол. редактор проф. А. М. Подолинний, (кол. авт.) – Вінниця: Книга-Вега, 2007.
13. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 7.
14. ЦДАВО України, ф. 1419, оп. 1, спр. 14.
15. Держархів Вінницької обл., ф.Д-286, оп. 1, спр. 98.
16. Хроніка // Народня думка. – 1919. – №1.
17. Там само. – №5. – С.
18. Держархів Вінницької обл., ф.Д-286, оп. 3, спр. 11.
19. Хроніка // Народня думка. – 1919. – №. 3.
20. Там само. – №4.
21. ГДА УСБУ Вінницької обл., спр. 8217.
22. Допис. Гайсинський повітовий селянський з'їзд // Шлях. – 1919. – №. 24.

Рекрут Валерій

БІЛОГВАРДІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ ГАЙСИНСЬКОГО ПОВІТУ (15 ЖОВТНЯ – 15 ГРУДНЯ 1919 Р.)

Восени 1919 р. воєнно-політичні обставини склалася так, що Українській Народній Республіці неодмінно потрібно було захищатися від двох лютих ворогів – більшовиків і білогвардійців. Перші не сприймали української державності, а другі одночасно ненавиділи більшовизм і не могли допустити, щоб Україна (для них Малоросія) вийшла зі складу «єдиної і неділимої» Російської імперії. Більше того, А. Денікін так зненавидів українську державність у формі Директорії УНР, що зважився на крок послухатися рекомендацій Антанти – головних годувальників білого руху. Зокрема, у вересні в Київ прибув американський генерал Е. Джедуайн і представник англійської місії майор Шеер, які наполегливо намагалися переконати денікінське командування про спільний з Армією УНР похід проти більшовицької Росії [1, с. 290]. Однак, навіть потужний тиск з боку Антанти не змінив великодержавної психології одіозного генерала й він категорично не погодився на, без сумніву, привабливий військовий союз. Тому у директиві головнокомандувача штабу військ Новоросійської області ЗСПР від 01.09. 1919 р. генерала А. Денікіна звучало однозначне твердження: «*Ми Української республіки не визнаємо – воюємо за*